

**PROJEKT OZNAKOWANIA
CMENTARZY ŻYDOWSKICH
NA TERENIE
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

W TYM MIEJSCU ZNAJDUJE SIĘ

CMENTARZ ŻYDOWSKI

כאן נמצא

בית הקברות היהודי

**INFORMACJE
NA TEMAT
GRANIC I HISTORII**

**מידע בנוגע לגבולות
ומידע היסטורי**

**PROJECT OF MARKING
JEWISH CEMETERIES
IN THE REPUBLIC OF POLAND**

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

Sfinansowano ze środków
Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego

Financed from the funds
of the Ministry of Culture and National Heritage

**Narodowy
Instytut
Dziedzictwa**

Kontakt

NARODOWY INSTYTUT DZIEDZICTWA

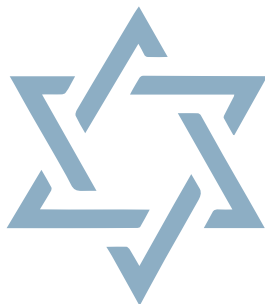
ul. Kopernika 36/40
00-924 Warszawa
tel.: +48 22 826 02 39, +48 22 826 93 52, +48 22 826 92 47
nid@nid.pl

Contact

NATIONAL INSTITUTE OF CULTURAL HERITAGE

ul. Kopernika 36/40
00-924 Warszawa
phone: +48 22 826 02 39, +48 22 826 93 52, +48 22 826 92 47
nid@nid.pl

**PROJEKT OZNAKOWANIA
CMENTARZY ŻYDOWSKICH
NA TERENIE
RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ**

**PROJECT OF MARKING
JEWISH CEMETERIES
IN THE REPUBLIC OF POLAND**

INFORMACJE O PROJEKCIE

W 2017 roku Minister Kultury i Dziedzictwa Narodowego zainicjował program „Projekt oznakowania cmentarzy żydowskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej”, który zakłada identyfikację wszystkich cmentarzy żydowskich stanowiących do 1939 roku własność gmin żydowskich oraz wprowadzenie ujednoliconej formy ich oznakowania.

Na początkowym etapie realizacji projektu opracowano, na podstawie danych Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN i wojewódzkich urzędów ochrony zabytków, wstępną listę cmentarzy, którą skonsultowano z Żydowskim Instytutem Historycznym, Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Fundacją Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego.

Przygotowana lista była materiałem wyjściowym do terenowej weryfikacji cmentarzy pod kątem ich przyszłego oznakowania. Przy pomocy ujednoliconej ankiety określono główne dane obiektu:

- lokalizacja cmentarza (dane adresowe i koordynaty geograficzne),
- prawna ochrona,
- czytelność historycznych granic,
- stan zachowania substancji zabytkowej,
- obecna funkcja terenu,
- istnienie na terenie cmentarza mogił ofiar Zagłady,
- istnienie elementów informacyjnych i pamiątkowych.

Cmentarz żydowski w Białymstoku

Cmentarz żydowski w Broku

Cmentarz żydowski w Warszawie

PROJECT SUMMARY

In 2017, the Minister of Culture and National Heritage initiated a programme called the “Project of marking Jewish cemeteries in the Republic of Poland” which aims to identify all Jewish cemeteries owned by Jewish communes before 1939 and to introduce a uniform way of their marking.

At the initial stage of the project implementation, a draft list of cemeteries was prepared based on the data from the National Institute of Cultural Heritage, POLIN Museum of the History of Polish Jews and provincial offices of monument preservation, which was consulted with the Jewish Historical Institute, the Union of Jewish Religious Communities in the Republic of Poland and the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage.

The list became a base material for on-site verification of cemeteries for their future marking. The main data on the sites were identified using a uniform questionnaire:

- cemetery location (address and geographical coordinates),
- legal protection,
- legibility of historical borders,
- state of conservation of the historic substance,
- current function of the land,
- presence of Holocaust victims' graves at the cemetery,
- presence of information and commemorative elements.

Wyniki weryfikacji posłużyły do przeprowadzenia pilotażowej akcji znakowania wybranych cmentarzy, będących obiektami wpisanymi do rejestru zabytków. Akcja ta objęła następujące działania:

- opracowanie projektu tablicy informacyjnej i sposobu znakowania historycznych granic cmentarza,
- kwalifikacja obiektów do oznakowania wraz z zawarciem umów o współpracy z właścicielami terenów, na których znajdują się cmentarze,
- uzyskanie zgody wojewódzkiego konserwatora zabytków na oznakowanie i ewentualne prace porządkowe,
- w wypadku obiektów tego wymagających wznowienie lub wyznaczenie geodezyjne granic działki cmentarnej,
- wykonanie tablic informacyjnych,
- realizacja w terenie prac porządkowych i oznakowanie cmentarza.

The results were used to conduct a pilot action of marking selected cemeteries that are entered into the register of monuments. That action included the following activities:

- preparing an information board design and a concept for marking the historical cemetery borders,
- qualifying sites for marking and concluding cooperation agreements with owners of the plots where the cemeteries are located,
- obtaining a consent of the regional monument inspector for the marking and potential clean-up works,
- if required, resuming or determining borders of a cemetery plot,
- making information boards,
- clean-up works and marking a cemetery.

Podmioty zaangażowane

Projekt programu:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego
– Generalny Konserwator Zabytków,
Departament Ochrony Zabytków

FINANSOWANIE PROGRAMU:

Ministerstwo Kultury i Dziedzictwa Narodowego

INSTYTUCJA PROWADZĄCA PROGRAM:

Narodowy Instytut Dziedzictwa

PODMIOTY WSPÓŁDZIAŁAJĄCE:

wojewódzcy konserwatorzy zabytków,
Muzeum Historii Żydów Polskich POLIN,
Związek Gmin Wyznaniowych Żydowskich
w Rzeczypospolitej Polskiej,
Komisja Rabiniczna ds. Cmentarzy,
Żydowski Instytut Historyczny,
Fundacja Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego

Entities involved

PROGRAMME'S CONCEPT:

Ministry of Culture and National Heritage
– General Monument Inspector,
Monuments Preservation Department

PROGRAMME FINANCING:

Ministry of Culture and National Heritage

IMPLEMENTING INSTITUTION:

National Institute of Cultural Heritage

COOPERATING ENTITIES:

regional monument inspectors,
POLIN Museum of the History of Polish Jews,
Union of Jewish Religious Communities in Poland,
Rabbinical Commission for Jewish Cemeteries in Poland,
Jewish Historical Institute,
Foundation for the Preservation of Jewish Heritage in Poland

POROZUMIENIE W SPRAWIE STANDARDÓW ZACHOWANIA I UPAMIĘTNIANIA CMENTARZY ŻYDOWSKICH NA TERENIE RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Warszawa, 21 grudnia 2018 r.

zawarte pomiędzy

**Generalnym Konserwatorem Zabytków,
Podsekretarzem Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego
a
Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej
oraz Naczelnym Rabinem Polski**

Mając na uwadze zmianę struktury społecznej i narodowościowej w powojennej Polsce, która nastąpiła w wyniku agresji III Rzeszy i ZSRR na Polskę w 1939 roku i bezprzykładnej w dziejach polityki eksterminacji ludności cywilnej;

Oddając cześć ofiarom, 6. milionom polskich obywateli, z czego połowę stanowili polscy Żydzi;

Pamiętając o masowych mordach dokonywanych przez Niemców na ludności żydowskiej i towarzyszących celowych dewastacjach miejsc kultu religijnego, synagog i cmentarzy,

Wiedząc, że do zniszczenia kultury żydowskiej w Polsce przyczyniły się także powojenne działania i zaniechania reżimu komunistycznego, który nie szanował ani ludzkiego życia, ani obowiązku godnego miejsc pochówku zmarłych,

W trosce o ochronę i zachowanie znajdujących się w Polsce około 1200 cmentarzy żydowskich gdzie każdy z nich to odrębna historia – rodzin, gmin, miast, ale przede wszystkim Polski i tysiącletnie historii polsko-żydowskiej,

Strony wspólnie i w porozumieniu ustanawiają katalog zasad zachowania i upamiętnienia cmentarzy żydowskich w Polsce oraz zobowiązują się do współpracy na rzecz ich oznakowania

.....

.....

.....

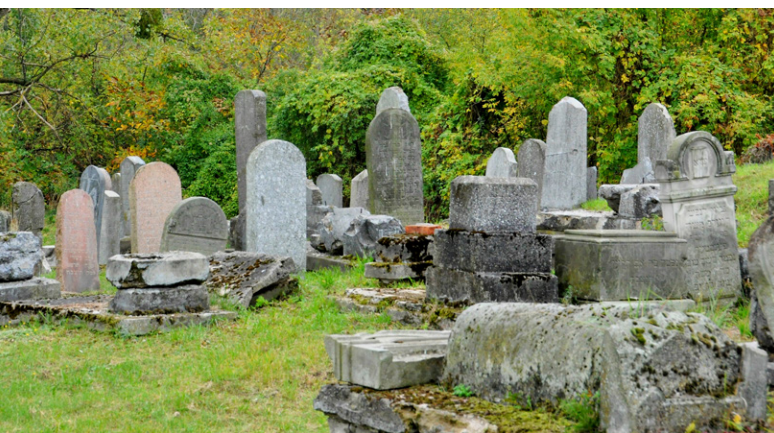
WERYFIKACJA TERENOWA

Program weryfikacji został przygotowany we współpracy z Departamentem Ochrony Zabytków oraz wojewódzkimi konserwatorami zabytków. Weryfikację wykonały Oddziały Terenowe Narodowego Instytutu Dziedzictwa. Potwierdzeniem lokalizacji cmentarza było zachowanie relikwów w terenie, a w wypadku ich braku istniejące oznaczenie obiektu na archiwalnych mapach topograficznych 1:25 000 (WIG, Messtischblatt) lub innych archiwalnych materiałach kartograficznych i geodezyjnych (plany miast, mapy ewidencyjne, plany scaleniowe). Listy cmentarzy były uzupełniane o obiekty wykryte w wyniku ogólnej kwerendy. Podczas wizji, poza lokalizacją (adres, koordynaty geograficzne), określano stan zachowania cmentarza i sposób jego współczesnego zagospodarowania oraz wykonywano dokumentację fotograficzną. Na terenie całego kraju potwierdzono lokalizacje i określono stan 1150 obiektów, co wymagało pracy około 40 osób w czasie od czerwca do grudnia 2018 roku i przejechania około 50 tys. km.

ON-SITE VERIFICATION

The verification plan was prepared in cooperation with the Monuments Protection Department and the regional monument inspectors. The verification was conducted by the field branches of the National Institute of Cultural Heritage. Location of a cemetery was confirmed by relics preserved in the field or, in their absence, by its marking on archival 1:25,000 topographic maps (WIG, Messtischblatt) or other archival cartographic and geodetic materials (town maps, cadastral maps, consolidation maps). Lists of cemeteries were extended with sites discovered as a result of general query. During the on-site verification, apart from the location (address, geographical coordinates), the state of preservation of a cemetery and its current form of use were described, and photographic documentation was made. Throughout the country, the location of 1,150 sites was confirmed along with determining their state of preservation, what required about 40 people to work between June and December 2018, covering around 50,000 km.

Projekt systemu oznakowania cmentarzy

A project for the system of marking cemeteries

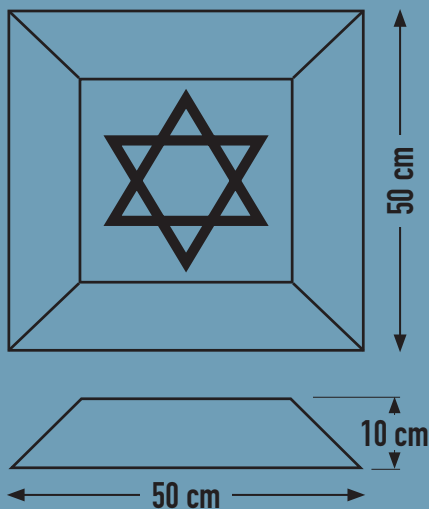

TABLICA INFORMACYJNA

- odlew metalowy 35 × 43,5 cm
- tabliczka z kodem QR link do strony z opisem cmentarza w domenie www.zabytek.pl

INFORMATION BOARD

- metal casting 35 × 43.5 cm
- a plaque with a QR code link to the page with a description of the cemetery in the www.zabytek.pl domain

OZNACZENIE HISTORYCZNYCH GRANIC CMENTARZA

- słupki kamienne o wymiarach 50 × 50 × 10 cm

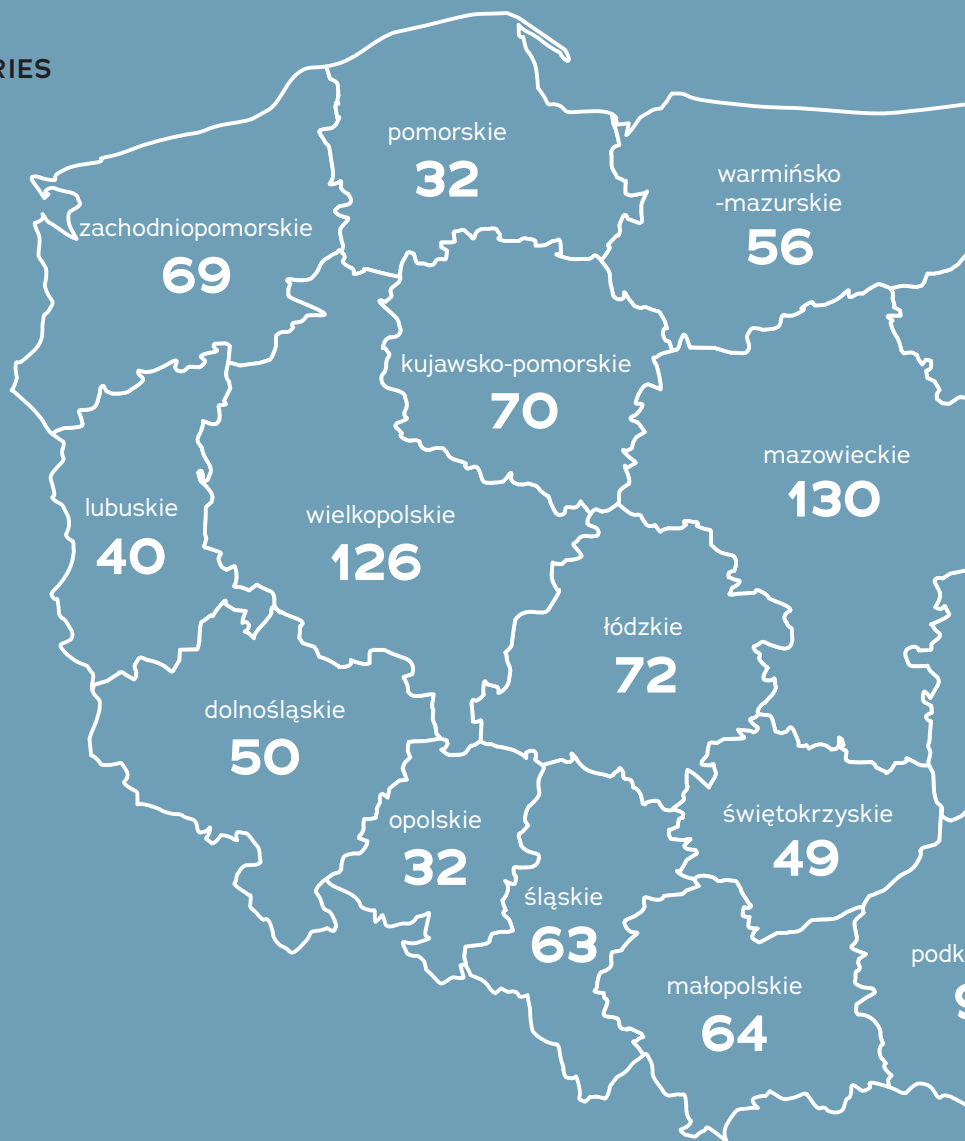
MARKING OF THE HISTORICAL BORDERS OF THE CEMETERY

- a stone slab with the dimensions of 50 × 50 × 10 cm with the Star of David

POTWIERDZONE CMENTARZE ŻYDOWSKIE WEDŁUG WOJEWÓDZTW

CONFIRMED JEWISH CEMETERIES BY PROVINCES

dolnośląskie	50
kujawsko-pomorskie	70
lubelskie	122
lubuskie	40
łódzkie	72
małopolskie	64
mazowieckie	130
opolskie	32
podkarpackie	93
podlaskie	83
pomorskie	32
śląskie	63
świętokrzyskie	49
warmińsko-mazurskie	56
wielkopolskie	126
zachodniopomorskie	69

Cmentarze żydowskie oznakowane w projekcie pilotażowym

- 1 Cmentarz żydowski w Broku
- 2 Cmentarz żydowski w Górze Kalwarii
- 3 Cmentarz żydowski w Lublinie
(ul. Kalinowszyczna)
- 4 Cmentarz żydowski w Siedlcach
(ul. Szkolna)
- 5 Cmentarz żydowski w Tykocinie
- 6 Cmentarz żydowski w Warszawie
(ul. Okopowa)
- 7 Cmentarz żydowski w Łomży
(ul. Boczna)
- 8 Cmentarz żydowski w Orli
(ul. Polna)
- 9 Cmentarz żydowski w Nasielsku
- 10 Cmentarz żydowski w Wyszogrodzie
- 11 Cmentarz żydowski w Tuszynie
- 12 Cmentarz żydowski w Bolimowie
- 13 Cmentarz żydowski w Janowie Lubelskim
(ul. Wojska Polskiego)
- 14 Cmentarz żydowski w Szamotułach
- 15 Cmentarz żydowski w Janowcu
- 16 Cmentarz żydowski w Sosnowicy

Jewish cemeteries marked in the pilot project

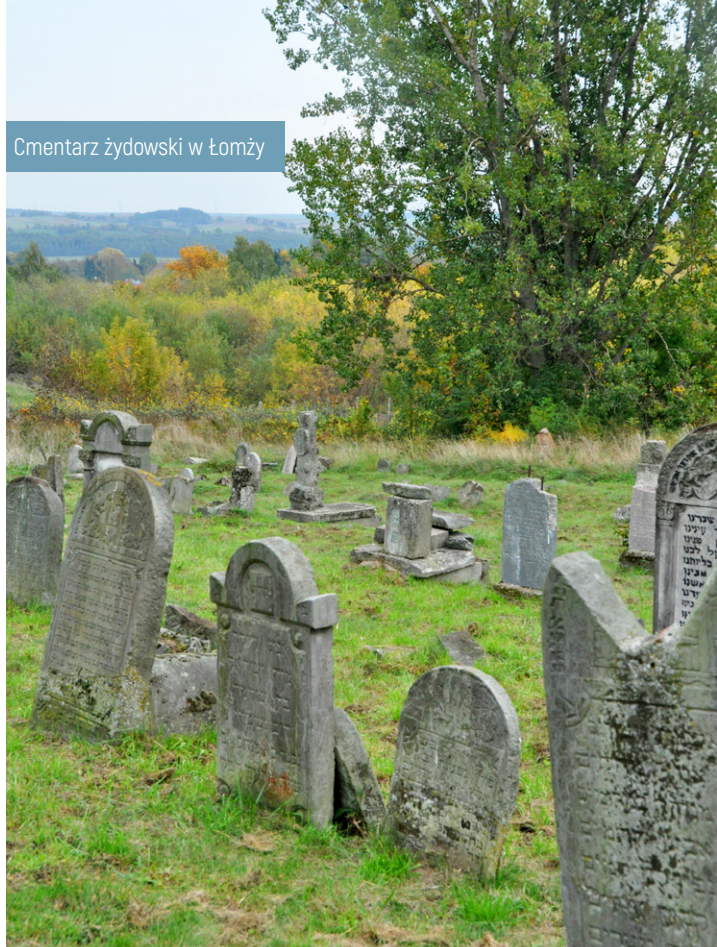
- 1 The Jewish cemetery in Brok
- 2 The Jewish cemetery in Góra Kalwaria
- 3 The Jewish cemetery in Lublin
(Kalinowszyczna St.)
- 4 The Jewish cemetery in Siedlce
(Szkolna St.)
- 5 The Jewish cemetery in Tykocin
- 6 The Jewish cemetery in Warsaw
(Okopowa St.)
- 7 The Jewish cemetery in Łomża
(Boczna St.)
- 8 The Jewish cemetery in Orla
(Polna St.)
- 9 The Jewish cemetery in Nasielsk
- 10 The Jewish cemetery in Wyszogród
- 11 The Jewish cemetery in Tuszyn
- 12 The Jewish cemetery in Bolimów
- 13 The Jewish cemetery in Janów Lubelski
(Wojska Polskiego St.)
- 14 The Jewish cemetery in Szamotuły
- 15 The Jewish cemetery in Janowiec
- 16 The Jewish cemetery in Sosnowica

WYNIKI PILOTAŻU

Integralną częścią projektu było pilotażowe oznakowanie we współpracy z właścicielami obiektów, samorządami i miejscowymi aktywistami wybranych cmentarzy żydowskich. Oznakowanie objęło 16 obiektów należących do Gminy Wyznaniowej Żydowskiej w Warszawie, Fundacji Ochrony Dziedzictwa Żydowskiego, samorządów oraz Lasów Państwowych. W ramach pilotażu wykonano projekt tablic i znaczników granic oraz zamontowano przygotowane elementy na cmentarzach w Tykocinie, Siedlcach (ul. Szkolna), Górze Kalwarii, Warszawie (ul. Okopowa), Broku, Lublinie (ul. Kalinowszczyzna), Łomży (ul. Boczna), Orli (ul. Polna), Nasielsku, Wyszogrodzie, Tuszynie, Bolimowie, Janowie Lubelskim (ul. Wojska Polskiego), Szamotułach, Janowcu, Sosnowicy. Oznakowaniu towarzyszyły prace porządkowe. Informację historyczną o cmentarzach w języku polskim, hebrajskim i angielskim zamieszczono na prowadzonej przez Narodowy Instytut Dziedzictwa stronie <https://zabytek.pl/pl>. Na wybranych cmentarzach odbyły się prezentacje oznakowania z udziałem przedstawicieli kierownictwa Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Gmin Wyznaniowych Żydowskich, Narodowego Instytutu Dziedzictwa, Muzeum Historii Żydów Polskich „Polin”, wojewódzkich konserwatorów zabytków, właścicieli obiektów, władz i instytucji samorządowych oraz lokalnej społeczności.

W grudniu 2018 roku zawarto porozumienie między Generalnym Konserwatorem Zabytków, Podsekretarzem Stanu w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego a Związkiem Gmin Wyznaniowych Żydowskich w Rzeczypospolitej Polskiej oraz Naczelnym Rabinem Polski w sprawie standardów zachowania i upamiętniania cmentarzy żydowskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej.

Cmentarz żydowski w Łomży

Cmentarz żydowski w Tykocinie

Cmentarz żydowski w Górze Kalwarii

Cmentarz żydowski w Janowcu

PILOT ACTION RESULTS

An integral part of the project was the pilot provision of signage to selected Jewish cemeteries in partnership with site owners, local governments, and local activists. Sixteen sites owned by the Jewish Religious Community in Warsaw, the Foundation for the Preservation of Jewish Heritage, local governments, and the Polish State Forests were provided with signage. As part of the pilot project, boards and boundary markers were designed and prepared elements were installed at cemeteries in Tykocin, Siedlce (Szkolna St.), Góra Kalwaria, Warsaw (Okopowa St.), Brok, Lublin (Kalinowszczyzna St.), Łomża (Boczna St.), Orla (Polna St.), Nasielsk, Wyszogród, Tuszyn, Bolimów, Janów Lubelski (Wojska Polskiego St.), Szamotuły, Janowiec, Sosnowica. Tidying-up work accompanies the provision of signage. Historical information on the cemeteries in Polish, Hebrew and English was posted on the <https://zabytek.pl/pl> website hosted by the National Institute of Cultural Heritage. Presentations of signage were held at selected cemeteries with the participation of representatives of the management of the Ministry of Culture and National Heritage, Jewish Religious Communities, the National Institute of Cultural Heritage, the “Polin” Museum of the History of Polish Jews, voivodship cultural heritage protection officers, site owners, local authorities and institutions, and local communities.

In December 2018, an agreement on standards for preservation and commemoration of Jewish cemeteries in the Republic of Poland was concluded by the General Monument Inspector and the Undersecretary of State in the Ministry of Culture and National Heritage with the Union of Jewish Religious Communities in the Republic of Poland and the Chief Rabbi of Poland.

STANDARZY ZACHOWANIA I UPAMIĘTNIANIA CMENTARZY ŻYDOWSKICH NA TERENIE RZECZPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Różny stan zachowania, niejednorodna ochrona, skomplikowany stan prawny i nierównomierny poziom opieki stoją za koniecznością usystematyzowania oznakowania cmentarzy żydowskich i ich granic. Aby objąć tereny cmentarzy ochroną, a także w atmosferze współpracy przywrócić należytą pamięć obiektom i powstrzymać proces ich zanikania w przestrzeni krajobrazu, ustala się następujące standardy zachowania i upamiętniania cmentarzy żydowskich na terenie Rzeczypospolitej Polskiej. Mają one służyć służbom konserwatorskim, gminom i zarządcom cmentarzy, a także wszelkim podmiotom działającym na rzecz ochrony dziedzictwa polsko-żydowskiego.

1. W procesie rewitalizacji cmentarzy żydowskich ujętych w gminnej ewidencji zabytków lub wpisanych do rejestru zabytków konieczny jest udział Naczelnego Rabina Polski lub jego przedstawiciela.
2. Zakazuje się ingerowania w grunt w granicach obszaru, na którym znajduje się cmentarz żydowski.
3. W ramach prowadzonych prac należy: uporządkować teren cmentarza, usunąć elementy obce oraz zadbać o estetykę miejsca z poszanowaniem zasady nieingerowania w grunt.
4. Macewy można ustawić w pionie na uporządkowanym terenie, jeśli to możliwe należy doprowadzić do ich oczyszczenia i konserwacji.

STANDARDS FOR PRESERVATION AND COMMEMORATION OF JEWISH CEMETERIES IN THE REPUBLIC OF POLAND

Different state of preservation, varied protection, complex legal status and uneven level of maintenance stand behind the need to systematize the signage of Jewish cemeteries and their borders. In order to protect the cemeteries as well as to restore proper remembrance to the sites in the atmosphere of cooperation and stop the process of their disappearing in the landscape, the following standards for preservation and commemoration of Jewish cemeteries in the Republic of Poland are established. They are to serve monument protection services, communes and administrators of cemeteries as well as all entities working to protect the Polish-Jewish heritage.

1. In the process of revitalization of Jewish cemeteries included in the municipal inventory of monuments or entered in the register of monuments, the involvement of the Chief Rabbi of Poland or their representative is required.
2. It is forbidden to disturb the ground within the Jewish cemetery area.
3. As part of the works carried out, it is necessary to clean up the cemetery area, remove foreign elements and take care of the site aesthetics, respecting the principle of non-disturbing the ground.
4. Matzevot can be set up vertically on a cleaned-up area; if possible, they should be cleaned and conserved.

5. Należy zachować układ przestrzenny charakterystyczny dla cmentarzy żydowskich, z uwzględnieniem potrzeb dotyczących trwałej opieki, np. koszenia trawy.
6. Dopuszcza się wycinkę samosiewów nie naruszając karp korzeniowych oraz wyrównanie gruntu i nawożenie ziemi pod obsianie trawą i mocowanie macew.
7. Jeśli jest to możliwe w miejscu oryginalnych ciągów pieszych na terenie cmentarza dopuszcza się utwardzenie alejek, bez ingerencji w istniejący poziom gruntu.
8. Niewskazane jest budowanie ścian z macew lub ich części ze względu na niskie walory estetyczne.
9. Opieka nad cmentarzem żydowskim powinna odbywać się w dialogu z lokalną społecznością, przedstawicielami władz lokalnych oraz innych związków wyznaniowych a także w miarę możliwości zaangażowane powinny być placówki edukacyjne i kulturalne.
10. Cmentarze powinny być oznakowane za pomocą tablicy w kształcie macewy, która zawiera informację „w tym miejscu znajduje się cmentarz żydowski”. Wzór tablicy stanowi załącznik nr 1 do niniejszego porozumienia.
11. Informacje o historii miejsca dostępne są za pomocą QR KOD, który odsyła do strony www.zabytek.pl
12. Na obszarze cmentarza konstrukcja jakichkolwiek obiektów, świeckich czy sakralnych, jest zabroniona. Zakaz nie dotyczy odbudowy oheli na ich oryginalnych fundamentach lub w historycznie potwierdzonym miejscu, jeśli fundamenty nie są widoczne.

5. The spatial arrangement typical of Jewish cemeteries should be preserved, taking into account the needs of permanent maintenance, such as mowing the grass.
6. It is allowed to fell volunteer trees, without disturbing the stumps, as well as to level and fertilize the land to sow it with grass and fix the matzevot.
7. If possible, it is allowed to harden the alleys along the original pedestrian routes, without disturbing the existing ground level.
8. It is inadvisable to build walls of matzevot or their parts due to low aesthetic value.
9. Maintenance of a Jewish cemetery should be performed in dialogue with local community, representatives of local authorities and other religious unions, while educational and cultural institutions should also be involved, if possible.
10. Cemeteries should be marked with a board of matzeva shape, containing the information: “this is an area of a Jewish cemetery”. A template of the board is provided in Annex 1 to this agreement.
11. Information on the site’s history is provided with a QR code which links to www.zabytek.pl.
12. It is forbidden to build any objects, secular or sacral, in the area of a cemetery. The foregoing does not apply to the reconstruction of ohels on their original foundations or, if foundations are not visible, in a historically confirmed place.

Cmentarz żydowski w Bolimowie

Cmentarz żydowski
w Górze Kalwarii

Cmentarz żydowski w Broku

Cmentarz żydowski w Lublinie

Cmentarz żydowski w Tyszyńcu

Cmentarz żydowski w Janowie Lubelskim

Cmentarz żydowski w Sosnowicy

Cmentarz żydowski w Nasielsku

Cmentarz żydowski w Wyszogrodzie

Cmentarz żydowski w Warszawie

Cmentarz żydowski w Orli

Cmentarz żydowski w Łomży

Cmentarz żydowski w Tykocinie

Cmentarz żydowski w Siedlcach

Cmentarz żydowski w Szamotułach

**Ministerstwo
Kultury
i Dziedzictwa
Narodowego**

**Narodowy
Instytut
Dziedzictwa**